

UNITÁRIUS SZÓSZÉK

Megjelenik negyedévenként. — Előfizetési ára évi 100 Leu.

KIADJA
AZ EGYETEMES UNITÁRIUS LELKÉSZKÖR.

SZERKESZTI:
SIGMOND JÓZSEF,
székelyudvarhelyi lelkész.

TARTALOM:

BESZÉDEK:	Oldal
Hol van a te Istened?! — <i>Dr. Varga Béla</i>	89
Megtalál az Isten . . . — <i>Biró Lajos</i>	95
Rajtunk van a világ szeme. — <i>Csitó Salamon</i>	107
Gondolatszabadság. — <i>Vári Albert</i>	110
Az ember ékessége. — <i>Nagy Béla</i>	115
Egyházi beszéd. — <i>Fikker János</i>	119
Egyházi beszéd. — <i>Székely Tihamér</i>	124
Vigyázzatok, álljatok meg a hitben — <i>Major Sándor</i>	130
Egyházi beszéd — <i>Sigmond József</i>	137
Esti számadás . . . — <i>Biró Lajos</i>	140

Hol van a te Istened?!

Zsolt. 42. 4. v.

Az a nyugtalan hangulat, amelynek nyomai és világos jelei napról-napra mutatkoznak általában a világnézeti kérdésekben, a vallás területén is megállapítható. Sőt tovább mehetünk, azt állítván, hogy talán épen a vallás terén mutatkozó lelki ingadozás és feszültség mély befolyást gyakorol a korszellemnek mindazon változásaira, melyekről oly sokat hallunk, de amelynek nyomait, apró felvillanásait a magunk kis körében is láthatjuk, ha olykor csak muló jelenségek kapcsán is.

Hogy a politikai és világnézeti kérdések háttérében milyen nagy szerepet játszik a vallás pozitív vagy negatív irányban, arra két kézenfekvő példát hozhatunk föl, két tömegmozgalmat, amelyek egyikének az élén a Lenin, a másikénak pedig a Ghandi neve áll. Az első a gazdasági és általában az anyagi javak elosztásának teljesen új társadalmi rendjét kívánja. A szellemit, a lelkieket háttérbe szorítja, illetve csak annyiban tördik vele, amennyiben szolgálatába állíthatja. A technika mechanizmusával kívánja uniformizálni az emberiséget. A templomokat bezáratja s akit vallásos érzései megnyilatkozásán rajtakap: megbünteti.

A másik tömegmozgalomnál, mely Ghandi vezetése alatt áll, a technika s a civilizációnak minden egyéb eszköze elvetetik. Vissza a régi Istenhez, az egyszerűséghez, a természethez; vissza saját magunkhoz, énünkhöz, lelkünkhöz, az isteni szellemhez — ez itt a jelszó az előbbivel ellentétben.

S vajjon mit csinál a tudomány az ellentétes fölfogásoknak ebben a kavarodásában? A tudomány alkot új, legalább is látszólag új dolgokat. Meg akarja menteni a hitet s ezért kiemeli és hangsúlyozza Istennek végtelen fenségét és megköze-

lithetetlen nagyságát s evvel szembeállítja minden emberének helyrehozhatatlan alantosságát. Áthidalhatatlan mélységet az Isten és az ember között, amelynek láttára elszorul a szív és meghal a gondolat.

Mindezen elméletek és társadalmi mozgalmak közt csodálkozva, elbámulva, kérdő szemmel áll a küzdő, a szenvedő ember, szomorú játékszere azoknak a vonaglásoknak, amelyek az újjászületés nehéz vajudásai között meg-megrázzák az emberiség testét. Megáll s lelkéből kitör és felsír a zsoltáriró kérdése: Hol van a te Istened? Hol van az én Istenem? Hol van az Isten, aki, ha mindenkié is, de az *enyém* is, aki engem kezében tart, vezet, éppen engem; aki megmozdul az én kiáltásomra s lehajol hozzám, hogy magához szoritson.

Hol van a te Istened! A legnagyobb kérdés, amelyet az emberi lélek évezredek, fájdalmas tapasztalatai és csalódásai között kiejtett. Örök kérdés, amely milliók szívében tör utat magának naponként. Kérdés, amelynek nem szabad megszűnnie s amely nem is fog megszűnni soha. Ha megszűnik, elvész vele a hit, a vallás, a reménység s elvész Isten a mi számunkra a végtelenség nehezen foszladozó ködében,

Örök a kérdés, mert végérvényes feleletet nem tud reá adni senki sem. Hiába mondják, hogy ime itt van; csak Istent adnak, ami nem Isten, mert a kész, az adott már nem Isten. És hiába mondják, hogy nincs, mert a kérdés mégis tovább él lelkünkben. Benne és általa él Isten mibennünk. Minden, de minden: a természet és a szellemi élet, saját énünk, lelki élményünk csak arra sarkal, hogy a kérdést ismét, meg ismét fölvevessük.

Vajjon honnan lehet és miért van a kérdés?! A leghatalmasabb és a legmegrázóbb istenbizonyíték s ahol elhangzik egyszer, él örökké; maga magának biztosítja örök életét. Isten adja föl nekünk, ő intézi hozzánk, mert ő a mi számunkra, a küzdő és kereső lélek számára minden nagy problémának és kérdésnek nemcsak forrása és foglalatja, de fölvetője is.

Korunk sajátos, egyensúlyában megbillent lelki állapotát mi sem jellemzi jobban, mint az, hogy nincs meg a hitnek az a biztossága, az a stabilitása, ami meg volt régebben. Meg van a vágy a hit után, de hiányzik a hit ereje. Az emberek szeretnének, akarnának hinni, de nem tudnak, nincs erejük hozzá. Ezért van, hogy ma minden visszhangzik az Isten után való kiáltástól.

Ezt a nyugtalanságot nem lehet megszüntetni a régi eszközökkel. Az ember, aki akarna bizni, de nem tud, nem elégzik meg avval, amit mások tudnak és mondanak Istenről, hanem ő maga, személyesen akar találkozni vele. A régi hit a maga nyugodalmas biztonságában könyörög Istenhez, amikor valamiért segítségül hívja. Az új, a modern hitben az egyes lelke mélyéből felszakadó sóhajtás keresi az Istent, akit inkább sejt, mint hiszen. Isten ma a legtöbb emberben lelki probléma, az érzékeny, felajzott sensibilitásnak követelődző lelki szükséglete s ezért vannak ma olyan sokan, akik a maguk sajátos útjain és módjain hiszik Istent. A változásoknak és a lelki újjászületés vágyának tünete ez a belső nyugtalanság, amely végül is megnyugvással vagy a teljes lelki felőrlődéssel végződik, amint oly sokszor megtörtént a történelemben s amint oly mesteri kézzel rajzolja Dosztojevszki valóban élő s napjaink lelki világát hiven kifejező alakjaiban.

A kérdés tehát, amelyet a zsoltáriró fölvet, életbevágó, nem a vallásra vagy Istenre, hanem az emberi lélekre nézve, amelynek életkérdése.

I.

Hol van a te Istened, azt is jelenti: hol vagy Te? Ki vagy te tulajdonképen? Keveseknek van bátorságuk, hogy föltegyék ezt a kérdést maguknak s még kevesebben vannak, akik megtudnak felelni reá. Egyike a legnehezebb és legsúlyosabb kérdéseknek, amelyet az ember saját magának vagy a más számára föltehet.

A lélek épsége szerte van tépve a kapkodásban, amely körülveszen. Az élet apró eseményei annyira igénybe vesznek minden oldalról, hogy megfeledkezünk magunkról, mint szellemi lényekről, mint az Isten lelkének viselőiről. Tiszta látásunk elvesz, úszunk az árral s el vagyunk ragadtatva földi nagyságoktól és elvektől, amelyeknek célját és eredményeit senki sem tudja kellőképpen mérlegelni.

Egy nehezen megérthető irányzat hatja át a társadalom széles rétegeit, amely az embert mindinkább megfosztja egyéniségétől s mind inkább háttérbe szorítja a lélek kívánságait és szükségleteit. Az a táplálék, amelyet a mai társadalmi evolúció az egyes lelkének ad, lehet sok szempontból jó, lehet a maga nemében kifogástalan, de minden esetben egyoldalú és

hiányos, amely a lélek magasabb szükségleteit nem elégíti ki.

Ezért hangzik fel oly fájdalmasan itt is, ott is az általános zürzavarból a kétségbeesett kiáltás: de hát ki is vagyok én tulajdonképen; ki vagy Te, kedves Atyámfia. Nem veszed észre olykor, hogy életednek nincsen célja, hogy hiábavaló küzdelmet folytatsz, amely fölemészt Téged és környezetedet és sem győzelmet, sem megnyugvást nem hoz számodra. Nem veszed észre, hogy nem állasz a helyeden s hogy igen gyakran azok sem állanak ott, akikhez reménységed vékony fonalát hozzá kötöd?

A szerteziláltságból csak lassankint tér magához a lélek s mintegy hosszú és nehéz álmom után felocsudva, megvilágosodik látása, belátja tévedését s amikor kezdi összeszedni magát, felvillan mintegy a középről a csodálatos kérdés: ki vagyok én? Ez a kérdés magához ragadja, maga köré koncentrálna az erőket, melyek eddig szerteszét voltak s megteremti az öntudatos egységet a lelki elrendeződés nehéz folyamatában. Ezt a folyamatot azonban sohasem tudta befejezni az ember anélkül, hogy föl ne vesse a másik kérdést, a legnagyobb kérdést, amely a szellem életétől elválaszthatatlan: hol van a Te Istened? A két kérdés: ki vagy Te és hol van a Te Istened, oki összefüggésben áll. Az egyik szüli a másikat. Korunk némely áramlatai az utóbbi kérdést szeretnék kiírtani a lélek életéből, mint fölöslegest. Tévednek; csak azért, amiért az Isten nevével évezredekken át sokszor visszaéltek, nem lehet az emberi lelket egyszerűen megcsonkítani, mert ez nem megoldás, hanem a visszaélést kell megszüntetni, hogy ragyogóbb fénnel és dicsőséggel tündököljön lelkünkben Istennek képe, hogy mind nagyobb erővel és szentebb megremegéssel éljen szivünkben a kérdések kérdése: hol van a Te Istened?

Ez a nagy kérdés lett életelvvé Jézusban, akinek egész élete olyan válasz, olyan felelet erre, amilyent senki sem adott. Istenittas lelkében rohamos gyorsasággal bontakozik ki magasatos hivatásának tudata. Megérzi, hogy rövid életének egyetlen célja, feleletet adni e kérdésre. Ebben a feleletben, egy-két esetet kivéve, hiányzanak a nagy emóciók, hiányzanak mindig a nagy frázisok és a tulhangos megnyilatkozások. Felelete: lelke belsejének kifejezése, egyszerűen, közvetlenül a meggyőződésnek győzhetetlen erejével.

Az emberek nem tudták megérteni még akkor sem ezt a nagy belső ragaszkodást, ezt a lelki függést Istentől, hát még

milyen nehéz megérteni és főképp követni őt most, amikor sokkal több alkalom és ürügy van arra, hogy elforduljunk Tőle.

Jézus ezt jól tudta és érezte. Pedig mennyire szerette és akarta volna, hogy megértsék! Mindent elkövetett, hogy a kézzel fogható példa erejével vezesse rá társait és követőit a kézzel meg nem foghatóra, a szellemire, az Istenire. Jót cselekedett, tanított, csak hogy értsék meg az emberek, mit teszen Isten szeretni s az ő országának polgárává lenni. A meg nem értések és félreértések hideg légkörében, melyet csak olykor-olykor melegít fel egy-egy őszinte vallomás s a megértés jeleit mutató jó cselekedet, maga is néha meginog s fölteszi a kérdést saját magához és tanítványaihoz: ki vagyok én tulajdonképen. kinek mondanak engem az emberek? Szenvedéseinek előéjszakáján megremeg a gondolattól, mely a halál borzalmait tárja elébe, de mindig és mindig győzedelmeskedik benne annak tudata, hogy ő nincs egyedül, vele van az Atya. Elszakíthatatlan és megdönthetetlen a lelki kapocs, a szeretet, mely őt Istenhez fűzi, ahhoz az Istenhez, aki lélek és szellem s akit csak a szellem segítségével lehet megérteni, lélekben és igazságban imádni. Csak abban az intenzív és elválaszthatatlan lelki egyesülésben melyben Jézus volt Istennel, szünhetik meg a zsoltáriró kérdése s változhatik át igenlő, megnyugtató, a lelket betöltő boldog feleletté.

II.

Hol van a Te Istened? Ki merné tagadni, kedves atyámfiaim, hogy ez a kérdés Tibennetek is él. Csodálatos és titokzatos a mi életünkben az, hogy kulturák bomlása, országok összeomlása, társadalmi események, ideálok haldoklása közepette is feltör szivünkben a kérdés és egyúttal a vágy az örökkévalóság után, Sőt talán épen a pusztulásnak, a gyors változásnak, eszmények lehanyaglásának látása költi fel a lélekben a fokozottabb vágyat valami állandó, valami örökkévaló után. Vannak, akik igyekeznek elfordítani tekintetüket ettől s nagy elszántsággal velük magukat a mindennapi élet sodrába, hogy róla megfeledkezzenek. Hiábavalóság! Az örökkévalóság utáni vágy mindig kísért és testet ölt a piramisoktól kezdve az emberi szellemnek minden nagy művészi és irodalmi alkotásában, gőgösöknek és gazdagoknak temérdek intézményében, szegényeknek és elhagyatottaknak fájdalmas sóhajtásában, az egyházatyák alázatos imájában, Luther és Dávid Ferenc meg nem

alkuvó bátorságában, a gályarabok szomorú énekében, a sóhaj-
tásban a kereszt alatt s a modern bölcsész szavaiban: szeretlek
óh örökkévalóság, minden Téged keres, csak Téged te szent és
mély örökkévalóság. Minden kor és nép a maga módja szerint
fejezi ki az örökkévalóság utáni vágyát, minden egyes lélekben,
sajátos adottsága szerint él a kiírthatatlan ösztön, hogy hidat
verjen a maga kicsinysége, elesettsége, mulandósága és az
örökkévalóság között.

Vajjon mit tegyünk mi? Vajjon hogyan közelíthetjük meg
mi, egy apokaliptikus kor gyermekei, az örökkévalót, az istenit,
a mulandónak, az istentelennek ebben a tobzódásában. Sokféle
módon keresi a mai emberiség az örökkévalóságot, a misztikus
tanoknak és ceremóniáknak, a szellemekkel való társalgásnak,
aszkezisnek s más lelki gyakorlatoknak különféle megnyilat-
kozásain keresztül el a spekulatív gondolkodás magas csúcsáig.

Mindezeknél van egy sokkal egyszerűbb és közvetlenebb
út Istenhez: az ő akaratának a teljesítése, mint az Irás mondja:
aki az Isten akaratát cselekszi, megmarad örökre. (1. Ján. 17.)

Isten akaratát cselekedjük akkor, ha mindig és mindenben
felül tudunk emelkedni önmagunkon. Mihelyt legyőzzük ma-
gunkat, mihelyt ösztöneink és hajlamaink fölé kerekedtünk, már
érintkezünk az örökkévalósággal. Ha elnyomjuk a panaszt, a
jajgatást, amelyet a mindennapi élet terhe ajkunkra csal, ha jól
teszünk valakivel, ha közeledünk egy emberhez, akitől hajlan-
dóságunk és az ellenszenv eltávolít, ha tisztán élünk a tisztá-
talanság ellenére, ha imádkozunk az istentelenek között, min-
dig egy-egy lépést teszünk az örökkévalóság felé.

Ne mondja senki, hogy az örökkévalót profanizáljuk, ha
közelebb hozzuk a földhöz. A vallásnak, a hitnek éppen abban
áll fölényes ereje és hatalma, hogy általa mindenki részesévé
lehet az örökkévalónak, az isteninek, aki lelkileg képessé teszi
magát reá.

Az örökkévaló nincs távol az élettől és a világtól, messze,
túl a felhőkön, hanem megélhetjük, részesévé lehetünk a véges
időben s épen ez által fölszabadulunk az időtől s lerázzuk ma-
gunkról a múlandóság nehéz rabbilincseit. Ez Istennek, a mi
Atyánknak akarata. Ezt cselekedjétek s akkor megkapjátok a
feleletet az évezredek óta hozzátok, mindnyájunkhoz, az egész
emberiséghez intézett nagy kérdésre. Ámen.

Dr. Varga Béla.

Ima és egyházi beszéd.

Ima.

Örök Urunk, ki a Mennyben vagy, — jelenj meg közöttünk! Könyörgünk és hívunk, — jelenj meg ebben az órában Istenünk a földön, itt közöttünk, hogy a mi imánkban és a mi hitünkben lássanak meg Téged, — Atyánk, — azok, akik még nem hisznek . . .

Jelenj meg közöttünk Te, csodálatos Lélek, — Atyja a világnak . . . aki jelen vagy a fákban, a virágban, a piciny fűszálban . . . fenn a fellegekben, fénylő napsugárban . . .

Drága vonásait szent arcodnak sokszor láttuk a mosolygó, harmatos hajnalokban és hallgatag, kékes alkonyatokban . . . szivedet érezzük dobogni nagy, néma hegyekben, — Szent hangodat halljuk zúgó, mélységesen mély tengerekben . . .

Találkoztunk Veled mosolyban és könnyben, szenvedésben . . . kétségbeesésben és halvány reménységben . . . jelenj meg közöttünk most itt, vágyakozva kérünk, hívunk jó Istenünk, hogy olyan nagyon egyedül ne legyünk . . .!

Mint a fénylő napot a halvány csillagok körülkeringik és körülrajongják, úgy rajongunk körül, úgy fordulunk feléd életünkkel, — örök, szép, jó Napunk, — Isten . . . hogy a Te lelkednek boldogságából, égi szépségének szikra záporából részesüljön szívünk, hogy ragyogjon egy óráig bár fényben, a mi fénytelen életünk . . . érezze a szívünk egy óráig csak: milyen nagy boldogság, hogyha Veled vagyunk . . .

Kegyelemből tedd meg! — Jelenj meg szívünkben Atyánk: Jóság, mert ha nem vagy jelen, magának rabol el minket a Gonoszság . . . Gyűlj fel értelmünkben, Atyánk: Világosság, mert Nélküled minket elborít a Vakság . . . Lépj be a szívünkbe Istenünk, hogy templommá szentelje azt jelenléted és fonódjék

össze, koszoruba, azoknak szívével, akik ebben az órában keresnek és várnak Téged . . .

Hozzád most sóhajok szállnak és könyörgő hangjai halk imáknak . . . Hallgasd meg őket Isten, — Feléd könnyes szemek néznek s bűnüket megbánva, — szívek, — bocsánatot kérnek . . . Bocsáss meg nekik, Isten. — Kínban összegyúrt fehér párnákon, Hozzád sirnak fel a betegek a halálos ágyon . . . Légy a gyógyítójuk, Isten. — Kifosztva, összetörve emberek, — utolsó reményükkel Hozzád mennek . . . Öleld karjaidba őket, Isten. — Halálba sápadtan felsóhajt a rab, — börtöne mélyén, — Hozzád, — ki irgalmas vagy . . . Irgalmazz neki Istenünk. — Némán zokog fel Hozzád sok szenvedő jajja és fájó szíveknek eltitkolt panasza . . . Értsd meg őket, vigasztald meg őket, Atyánk. — Itt alant vergődve keresnek, megfáradt, szomorú emberek . . . Itt alant a földön, szörnyű mélységekben, — sokan sirva tanultuk meg: Hiszek egy Istenben . . . Hallgasd meg hát Atyánk odafenn a mennyben a kérésünk, — boldogíts bennünket s jelenj meg közöttünk, amíg imádkozunk . . . Szent fiad, a Jézus nevében könyörgünk . . .

Ámen.

Megtalál az Isten . . .

Jeremiás: 23. r. 24. v. „Vajjon elrejtőzködhetik-e valaki a rejtekhelyeken, hogy én ne lássam őt? . . . azt mondja az Úr, — Vajjon nem töltöm-e én be a mennyet és a földet? . . . azt mondja az Úr“.

Kriptát bontogatok. Kriptát bontok széjjel. Segitsetek nekem testvéreim felnyitni egy bezárt kőkriptát, melyben él a halott. Egy nehéz kőkriptát, amelynek ajtaja régen be van zárva, kulcsa rozsdásodva, hogy ne is gondoljon senki arra, hogy fölnyissa. A nagy kriptát bontsuk most fel együtt, hogy az eltemetett halott: Isten, — kit a hitetlen szívű ember befalazott, — felébredjen. Isten ez a halott, akit kedves fia és leánya: az ember befalazott. A szívek kriptájában Isten ma csak halott . . .

De amíg a nehéz köveket emelem idebenn és a bezárult ajtónak a kulcsát keresem, — fekete ünneplőbe öltözött fecskék röpködnek ott kinn a levegőben . . . hosszú hegyes szárnyuk élesen hasítja, vágja a levegőt . . . fehér mellényük villogva emeli ünnepélyessé fekete kabátjukat. Olyanok a fecskék, mint az em-

berek vasárnap. Mindig ünnepélyesen öltözöttek. Nem hiába tartja a néphit valahogy az Isten madarainak. Mintha éreznék, hogy kék égboltozatu templomában mindig jelen van az Isten... hogy a színe előtt szállnak... a fecskék mindig tiszta, fehér és tiszta fekete ruhában járnak, — repülnek...

Mint az emberek, egy-egy földi nagy ur előtt...

Mig itt benn keresem az Istent... ott kinn a fecskék Isten előtt szállnak... itt benn keresem az Istent s ott kinn a nyári virágok fölött-röpködő fecskék szárnyaiban, virágok kelyhében megjelenik Isten, aki él s nem halott a szép természetben, a nagy Mindenségben... csak egy sokat tanult, de keveset tudó, önmagára büszke, rövidlátó, — semmit nem ismerő, holnapba nem látó, jövődőt nem sejtő, hinni még sem tudó gyermeke szívében... a te szívedben testvér...

* * *

Tavasszal könnyű az Istent megmutatni... Tavasszal költemények születnek az erdőn, a mezőn, — ódák, amelyeknek betűi virágok... a piros, fehér, kék virágok ajakán a színek értelmével, az illatok érzelmet ébresztő csodás nyelven gyönyörű költeményeket szaval az Élet, — Istenről... Zöld levélbölcsőben ringó rózsabimbók minden mozdulása, feslése, nyílása azt sugja: nézd, itt jön az Isten, — nézd itt bennem van az útja... felső virágomban most lép be a földre halkán, — Isten... Tavasszal csak fel kell csodálkozni a felhőtlen égre, amely nemrég még szürke volt... mintha egy láthatatlan kéz elhuzta volna a függönyt az ég ablakáról... egy láthatatlan kéz... az Isten... Tavasszal, mint egy földön vándorló égi regős: Istenről dalol ablakunk előtt fényajkával a napsugár és a Menny Uráról zeng dalt a madár... Tavasszal... mindenütt megvillan az Isten arca a föld születő színeiben, megölel két karja az első melegben... ruhája meglebben a sugárzó fényben, suhogás követi a lábnyomát az első szellőben... tavasszal... de most ki tudja megmutatni, hogy hol van az Isten?... A tavaszi virágok azóta elvirultak, elszállott életük; ki tudná most megmutatni Istent a száradó fűben, a buza kalászban, melynek mosolygó szép feje polyva lett és lisztté őrlött mag... gyenge bizonyítás volt elmuló világgal, hervadó virággal bizonyítani az Istent, aki örök...

Ha a virágban, amikor kinyílik, jelen van az Isten...

hova lesz az Isten, amikor elszárad a fű és elhervad a virág... ki tudja?... Hol van most az Isten?...

„Vajjon nem töltöm-e én be a mennyet és a földet?... ezt mondja az Ur...”

Ezt mondja az Ur egy régi próféta ajakán, — de ha a meghalt virágocskára nézünk és a fűre, amely elszáradott, mintha mind a kettő koporsója volna az Életnek... és az összesodródott fűszálra, a szinefakult szíromlevelekre, az elmulás fakó tintájával ez van írva: itt, ebben a virágban lakott az Isten, míg e kis virág élt... De hol található most az Isten?... A tavaszi kertek illata elszállott és lelkünk nem repülhet illatszárnyakon az Isten trónja elé... felszedték a rétek virágszőnyegeit, — nem tudjuk kik, — s nincs ki elvezesse szívünket az Isten lakásáig... Hol van most az Isten?

„Vajjon nem töltöm-e én be a mennyet és a földet?... azt mondja az Ur...” Be nehéz is most ezt elhinni, hogy itt is jelen van, hogy most is köztünk van... nehéz... mert mi nem látjuk Őt, nem halljuk, nem kapunk hírt Róla és az újságok sem írják, hogy megjelent valahol az Isten... nehéz elhinni most, amikor mi inkább azt tudjuk megmutatni, hogy hol nem volt az Isten, hogy hol nincsen az Isten. Tudunk írott betűket és olvasott könyveket mutatni, melyekben nincs Isten... tudunk eseményeket felsorakoztatni, melyekben nem látjuk az Istent, tetteket, melyekből hiányzik az Isten... tudunk világok, országok felett, milliók sorsáról döntő gyűlésekről, amelyekre hivatalos volt sok nagy és kis ország minden ija-fija, — csak az Istent nem hívták meg oda... apró tragédiák és véres, nagy drámák, — úgy látja a szemünk, — hogy Isten nélkül folynak... vannak palotáink és kunyhóink is vannak, ahova nem léphet be az Isten... és emberszivek is élnek a napfényben, közöttünk, — emberszivek, melyek kapujába tilos jelzésű fa van állítva az Isten útjába... a Mennyek országa telve lehet veled Urunk, — de a földön egy-egy virág ha szállást ad Neked... mert az ember, — nézzetek csak végig a földön, az életem testvéreim... nézd át tetteidet, keresd meg szivedet, kutasd át lelkedet... hol találod Istent?... önmagadban?... életedben?... Minden szív elbujik Előle, elrejtőzik Tőle... hogy titokban megszülethessenek a gonosz tervek, hogy a rejtekhe-lyen kinyilhassanak a bűnvirágok... tudatosan vagy öntudatlanul, de elrejtőzik Tőle, Isten szeme előtt majdnem minden

ember... aranyai alá rejti szívét Isten előtt a pénz szerelmese, — mámoros hajnalok igézetébe bujtatja életét a másik szív... önzését, szép szavak, jóságot hazudó pózok keretébe rejti Isten előtt, az önző, aki csak magát szereti, — és békét kiáltó, szavaló harsonázások csak a háborút akarják eltakarni Isten szeme előtt... de vajjon elrejtőzhetik-e valaki a rejtekhelyeken, hogy én ne lássam őt?... ezt mondja az Ur... Igen, ha elrejtőzhetik a virág a kert előtt, amelyben nyílik, ha elrejtheti magát a nap az ég előtt, honnan reánk fénylik, ha elrejtőzködhetik és elkülönítheti magát a gyümölcs a virágtól, amely szülte... akkor te is testvér, elrejtőzhetsz az Isten szeme előtt... De az Ur betölti a mennyet és a földet... és tudta nélkül egy falevél sem hullhat le a földre...

* * *

Nyolcvanhárom évvel ezelőtt, épen ezen a napon esett el a segesvári csatában nemzetünk szellemhőse, lángoló szívű költője: Petőfi Sándor. A napról bizonyosan tudjuk, hogy ez volt a halála napja. De hogy hogyan történt, ki ölte meg, szurony vagy golyó oltotta-e ki az életét, e felől teljes bizonytalanságban és homályban van a történelem. Senki sem tudja elmondani, mert senki sem látta. Lehet, hogy igaza van annak a szomorú legendának, amely arról regél, hogy egy orosz katona szurta le, egy lovas orosz dzsidás... valahol egy kukorica földön, ahova Petőfi menekült... Így csak ketten voltak tanúi a tragikus jelenetnek: az orosz és a magyar... az egyik meghalt, ő nem mondhatta el... a másik nem tudott magyarul, de még biztosabban nem is álmodta, hogy hegyes lándzsája milyen nagy lélek szívét szurta halálra, — neki csak egy volt a sok között... lehet, hogy azután ő is elesett, — az orosz katona és így senki semmit nem tud róla, a tanúk nélkül lefolyt párbajról, Petőfi haláláról... de a kettőn kívül, — az áldozaton és gyilkoson kívül volt még egy tanuja ennek az előttünk ismeretlenségbe, ködbe temetett történetnek. Egy láthatatlan tanu, aki jelen volt ott és eltudná mondani... a harmadik. A harmadik, akit a másik kettő nem látott, de aki látta őket, a küzdőket, a halálos sebet... hallotta az utolsó sóhajt... látta a véresen lebukkott testet, amelytől a lélek elvált és a felszabadult lelket... egy Csodálatos Jelenlevő, aki mindent látott, tudott régen... ismerte a helyet, ahol történt és oda ment, — oda sem ment,

mert ott volt azelőtt... és azután is ott volt, a mindenütt jelenlevő, mindent néző, látó, tudó... Isten. Ő volt a harmadik s amit mi nem tudunk a mult mélységéből kibányászni, mindazt, ahogy történt, Isten el tudná mondani... Isten, a mindent betöltő Örök jelenlevő... a kifáradhatatlan figyelő... Vajjon elrejtőzhetik-e valaki a rejtekhelyeken, hogy én ne lássam őt?... Vajjon történhetik-e bármi magasban, vagy bármi a mélyben, hogy én ne tudnám azt?... Vajjon nem töltöm-e én be a mennyet és a földet?... ezt mondja az Ur.

* * *

Szinte hallom feleletül az istentagadók hahotázó nevelését, naiv és együgyűnek gunyolt hitemre. Nincs Isten? Az Istent tagadók hivatalos egyesülete, — mert nem is egy van ilyen, — kimondta határozatban is, hogy nincs Isten. Mikor először olvastam nagy gyűlésükről, egy Istennélküli világot láttam embertelenséggé fagyva... ilyen lenne a föld jövődjöje?... S a dermedés jeges borzongása zuhanyozott a lelkemre. Mi lesz a világból, ha már nyíltan egyesültek a Lélek tagadói, az Isten nem létezésének vallói?... Megfertőzik az erre a megbetegedésre hajlamos embert.

Sokáig tartott lelkemnek ez az ájulása... de aztán felocsudtam a rémületnek élettelené merevítő szuggeszciójából... és ma már sajnálkozó, — könnyes mosolyba oldódó szeretettel szánom — és sajnálom őket, — az istenteleneket. — Mert képzeljétek csak el testvéreim, hogy a New-yorkban, vagy Berlinben, vagy egy más városban, egy fényes teremben, ünneplő feketében összegyűlt urak kijelentik ünnepélyesen, hogy nincs Isten. Nincs és ezzel vége. Egy ragyogó teremben. A terem egy palotában van. A palota pedig Párisban, vagy New-yorkban vagy valamelyik nagy városban. Az a város pedig Európában, vagy Amerika testén és Amerika meg Európa a földgömbön... és a földgömb, — nos, a földgömb hol van?... Ki tartja ölében, vagy ki indította el... ki biztosítja azt, hogy holnap is ott lesz, ahol ma, hogy meglesz, hogy nem pattan széjjel és nem hull darabokra?... Ki biztosítja?... azok az urak az istentagadó gyűlésen?... Hiszen azok az urak a gyűlés végén elindultak haza, — és biztosan volt közöttük matematikus, a számok tudományának tudora, de azért azok közül egynek sem tudta kiszámítani és írásban biztosítani, hogyha elindultak, — haza is

fognak érkezni... de hitte mindenik, mert ha nem hitte volna, el sem indult volna egy sem, pedig biztosan nem tudták, csak hitték... csak hitték az Istent tagadó jó urak, — hitték, hogy haza fognak érní és megfogják látni őket, aggódva váró gyermekeiket. Hisznek az istentagadók is... hisznek...

A madarak is egyszer összegyűltek egy erdőben és ott kimondták, hogy nincsen levegő... aztán szárnyra keltek és szétrepültek a levegőben és elkapkodták a bogarakat a levegőben... a levegő táplálta is őket... de a madarak kimondták, hogy levegő nincsen...

Nincs Isten? Akkor miért nem rendelkezel a természeti erők felett vagy a halál felett Istentagadó testvérem?... Miért nem vágod a halál szemébe: értem hiába jöttél, nem megyek veled? De akkor nem szólsz semmit, csak a szived remeg, mint egy haldokló madárka... óh akkor halk sóhajtássá hanyatlik ajkadon az Istent megtagadó hangos kiáltás. Egy segítségért rimánkodó könyörgéssé: Isten? Szegény Istenttagadó. Most még fölényes göggel tagadod Őt, — és a következő pillanatban, már némán, engedelmesen Isten ölébe ejted a fejed... Megtalált az Isten ugyebár, testvér megtalált?!... Nem töltöm-e én be a mennyet és a földet?... ezt mondja az Ur.

* * *

Nincs Isten, és gyermekes mese a lélek, csak a természet van és minden a természet erőitől való és az embertől. — Istent kereső utunkban mint egy lélekrabló bandita úgy szegzi hívő szivünknek gépeit a legmodernebb ember, a technikus. Nézzünk szembe vele. Az embernek csodálatos hatalma van egy monstruozus gépen. Egy félelmetes, izmos acélkaru, óriás kerekű gépen. Egy félelmetes, izmos acélkaru, óriáskerekű gépszörnyeteget könnyen engedelmességre kényszerít egy vékony kis ember... csak egy fogantyut mozdit meg és a gépkolosszus, mint egy mesebeli óriás elindul... Lám az ember, aki megközelítőleg sem annyira szellem és lélek, mint a teremteni tudó Isten, — még az ember is mennyire uralja szellemi erejével az anyagot... de Te, aki olyan okos vagy testvérem, annyi acélcsodának a feltalálója, nem gondoltál még sohasem arra, hogy milyen tehetetlen halottak lennének gépeid, ha nem volna a gőz és a gőznek feszítő ereje... ha nem volna a földben olyan folyékony anyag, amelyből előállítottad a benzint és a benzinnak

nem volna robbanó tulajdonsága, amit nem Te adtál annak... nem gondoltál soha áhítatos bámulattal arra, hogy a földön egyszer, valamikor régen... mikor még emberi láb nyoma sehol sem volt a réteken... nesztelen léptekkel átsuhant a földön az a tüneményes csodákat teremtő Égi Technikus: az Isten... és míg Te még a Mindenség öntudatlan méhében aludtál... elrejtette a villamosságot a borostyánkőben és életre hívta a gőzt a tavak és tengerek felett. Gondold el csak testvér, mily sok ezer évig várt rád az elektromosság a földben, míg belebotlottál... Te kis hasznot huzója Isten erőinek... Nagy gépeid mellett borultál-e le csak egyszer is elragadtatással a Mindenség gépezetének alkotója előtt... Isten lábaihoz?... Nem töltöttem-e be én a földet is Te előtted ember?... Ezt is mondja az Ur...

És nem fedezted még fel életedben, — Te nagy feltalálóember, — hogy a gondolatok és az érzelmek, az akaratok és az indulatok is ilyen gőz és robbanó és indító elemek az embernek nevezett csodálatos gépezetben... a vágyak, a gondolatok és érzéseink az indítói annak a kordénak vagy automobilnak, amit életünknek hívunk, de azért nem vagyunk képesek arra, hogy ma meghatározzuk azt, hogy holnap délelőtt 10 órakor milyen hangulatban legyünk, sirjunk vagy nevéssünk... még ennyit sem tudunk megtenni, mert Isten ül érzelmeink kormánykerékénél és feltámadó vágyainkban, nyiló gondolatainkban Isten irányítja, vezeti láthatatlanul sorsunkat... nem vetted még észre testvér, hogy egy-egy felébredt gondolat vagy indulat kezében olyan tehetetlen vagy, mint egy falevél a vihar karjaiban és olyan engedelmele vagy egy titokzatosan hozzád érkező akaratnak, mint a gép testébe tóduló gőznek... Elrejtőzhetik-e előlem egyetlen élet is, hogy meg ne találjam... ezt mondja az Ur...

Nem is hiszek én a Ti szavaitoknak, inkább a hallgató szíveteknek hiszek. A szívetektől tudom, hogy hívők vagytok Ti mind testvéreim... akármit beszél is ajkatok... Hisztek az Istenben.

Te drága testvérem, aki üzletember vagy, hiába erősítgeted azt, hogy csak annak hiszel, amit látsz, ami a kezedben van... hisz abban nem kell hinni, — de látod én jobban tudom, mint te, hogy abban is hiszel, ami még nincs is a kezedben, ami sehol nincsen, de mindennél jobban hiszel abban, amikor áruidat veszed, hiszed, hogy el is fogod adni valakinek... hiszed, hogy az

az Égi Boltos, akinek boltjában te is sokszor bánat pénzen öröm vásárló vagy, az az égi boltos, aki ingyen osztogatja, nem pénzért árulja neked a jóságát, hiszed, hogy az Isten beküldi a vevőt... pedig azt nem tudod, csak hiszed...

Vagy, Te kedves embertársam, aki mindenáron külön akarsz lenni, miért mondod azt, hogy sok mindenben hiszel, de Isten létezésében nem, mert még nem láttad a kisujját sem... Ne haragudj érte, de olyan koldus vagy, aki még sohasem látott ezresbankót csak 10 és 20 filléreseket, meg kétfillérest. Ezresbankó nincsen, mert én még nem láttam. — Így beszél a koldus. — Mondd, hiszed-e azt, hogy fölébredsz holnap reggel, együtt gyermekeiddel... hogy holnap sem marad éhes a kislányod, a kenyerét ezután is megtalálod... hiszed, hogy a fiad megnő s jó ember lesz... hiszed, hogy valaki vigyáz rá akkor is, ha apja már nem lesz... tudod, hogy mi ez a láthatatlan, ez az ismeretlen, amiben te hiszel... ez az Isten, az Életnek Lelke, a Szeretet és amit kapsz tőle mindennapra, ha fáj, ha jól esik, ha bánat, ha kenyér... az az Ő jósága, áldása... napi 10 és 20 filléreseken.

* * *

Nem! Én nem tudok Isten nélkül élni. Értelmetlen minden és céltalan, — ha nincs Isten. De értelmet kap a szenvedésem, hogy ha tudom, hogy valahol vár az Isten. Érzitek ugyebár testvéreim, hogy milyen magasan szállunk, hogy a felhők között repül már a lelkünk, — Isten közelében. — Itt már nem is lehet szavakkal beszélni, csak úgy megáradva a fénytől s örömtől Isten körül hullámozni és szomorú szemmel visszanézni az elhagyott földre. Itt a felhők között, ahol napfény csókol, meleg ölel, innen már világosan láthatni az emberi élet titkát, hogy az ember földi élettörténete egy vízcseppé lehült felhő, boldogtalan sorsa. Az ember is olyan, mint egy vízcsepp.

Nap fénye csókolta és meleg karjában ringatta... a szél kocsija pedig vitte és világok felett utaztatta a felhőket... boldog volt a felhő fenn a ragyogásban. De egyszer egy darab kiszakította magát a fény meleg öléből. Először egy, aztán több felhő darabka követte az elsőt, — nap és meleg nélkül akartak megélni... de amint elszakadtak a melegtől: megszűntek szabadon uszó, szálló felhők lenni, — összesűrűsödtek és megsulyosodtak és a föld felé zuhantak. Halálos esés volt. Fenn még

mosolyogtak, de amint leestek, közben megsiratták a felhőfoszlányok, hogy elszakadtak az égtől s könnycseppé változtak... Halálosat zuhant és ezer darabra tört széjjel mindenik...

Lehulló örömök, mind bánattá estek széjjel és sárba kerültek, — lépések, kerekek taposása alá... a szép tiszta felhő a fekete sárba... Repülni nem tud már a vízcsepp, csak gördül félszegen, amerre ép lehet... porral keveredik... jaj neki... Elvesztett boldogságát siratja az egyik egy fűszálon s várja megmentőjét a Meleget... sokan a vízcseppek egy folyó medrében mennek, mint összefűzött rabok és egymást nyomkodják a folyó mélyébe... egy-egy vízcseppecske virágot lát a parton, — magának kívánja... a parthoz csapódik és felugrik, de visszahull és menni kell tovább, amerre a folyam sodra parancsolja. Irtózatosan hideg sors egy szabadon s melegben született felhőrek vízcseppé változni... de a vízcseppek nyomában az egész világon minden, mint a Szánalom, a Meleg és Fény jár, mint az édes anya szive elvesztett gyermeke után, — úgy megy a Fény és a Meleg a víz után és hívja minden pillanatban: jöjj vissza karjaimba fiam, repüljünk el a naphoz szép felhő országba, régi társaidhoz...

Vízcsepp az ember is. Emberré hidegült régen meleg lélek. Aki elszakadt a fény és Szeretet meleg országából... lezuhant és emberré hűvösödött, — az Isten közelében régen boldog lélek. Balsorsok és bűnök taposó kerekei alá. Gonosz akaratok és hitetlenségek folyóiban egyik embercsepp a másikat nyomja alá... boldog lélekből emberré anyagiasodni iszonyu sors ugy-e?... De felettünk, mellettünk is, mint az árnyék kísér, hozzánk hajol, hiv, szeret a Meleg, a Lélek, — az Isten: jöjj vissza gyermekem. Minden pillanatban felhővé könnyülhet a vízcsepp... minden pillanatban boldogabb emberré, nemesebb lélekké, Isten gyermekévé szépülhet a nehéz sorsu ember... de nem tudom miért, — bármilyen nehéz is, — inkább vízcseppember akarsz lenni és maradni és sohasem akarsz szenvedés nélküli lélekké változni Testvér... örök vízcsepp élet, — egy örök könny... és mindig elrejtőzöl Isten elől...

Mint mikor egyik faluból a másikba utazunk s amint közeledünk, megvillan a fák és bokrok között utunk célja, a másik falu tornya... úgy villan meg sokszor földi élet-utunk célja: Isten. Egy ideig eltakarják a fák... az örömök, vagyonok, mulatságok és földi elfoglaltságok, dolgok... de mind közelebb

érünk Hozzá . . . és egyszer, óh egyszer, Testvér, — megtalál téged is az Isten . . . az Úr, aki betölti a mennyet és a földet.

Egy láthatatlan kalitka a földi élet, — melynek szenvedés a drótja, bánat a tányérja, szomorúság a kendermagja . . . és halál a kalitka ajtaja. Egyik rudacska benne az egészség, — a másik a betegség . . . röpködhet, ugrádozhat egyikről a másikra a rab madárka és énekelhet is, ha van kedve hozzá . . . de egyszer elhalkul ajakán a dal, — ez a rabmadár Te vagy testvérem, — és megfog, megtalál a föld kalitkájában az Isten.

Megengedi, hogy gazdaggá légy, földi értelemben, — hogy sok pénzed legyen s amikor már teljesen tudod, hogy milyen jó gazdagnak lenni, akkor egy napon valaki . . . a sors a kezedből kiveszi. — Érzed, hogy az Isten vette ki kezedből . . . és sirva keresed az Istent, Te, aki soha sem gondoltál Reá, — sirva keresed és kéred, hogy adjon legalább kenyeret, de még inkább kéri a gazdagsághoz szokott lelked, hogy olyan gazdagságot adjon, amit el nem veszíthet soha az életed . . . valami örök gazdagságot adjon, — szeretet aranyból, — az örök gazdag Isten . . .

Szegénység a sorsod! . . . arra való, hogy amíg a gondok között őrlődik a lelked, — egy gondtalan életről álmodozzon szived — egy boldog életről, mellyel Ő áldhat meg, — ezen a világon, vagy a következőn, — Ő áldhat meg: Isten . . .

Beteg testet kaptál, hogy betegségemben meglássa szived az Isten Lélek-arcának szép pirját . . . a Lélekét, aki sohasem lesz beteg . . .

Erős izmaid, duzzadó erői testednek, mint a sűrű erdők a falunak tornyát, — eltakarják Istent egyelőre . . . de egyszer széthajlik az erdő . . . meghajlik az erő . . . a hát, — a test . . . és a betegágyon megtalál téged is testvérem, az Isten . . . Az Isten, aki betölti a mennyet és a földet . . . aki azt akarja, hogy te is megtaláld Őt, a jó Istent, hogy ne mondja ki ajkad többet soha, hogy megvert az Isten . . . azért keres téged, hogy rátalálj az Isten jóságára, arra az Istenre, aki *csak jó* hozzád, aki egyetlen nagy Jóság a világon . . . aki nem szeret jobban engem, mint téged is . . . az egyetlen jó Istent, akit nem lehet darabokra osztva templomokkal elkülöníteni, aki nem olyan, amilyennek tanítani szokták, hogy megharagszik rád, ha egy másik templomban lát . . .

Mikor Szegedre megyek a reggeli vonattal, sokszor beme-

gyek a szeged-rókusi római katkolikus templomba. Imádkozó diákok, gyárba igyekvő munkások és munkahelyükre induló hivatalnokok között én is imádkozom . . . és ott is, abban a templomban is ugyanaz a jóságos Isten hallgatja imámat, mint az én templomomban . . . mert az Ur betölti a mennyet és a földet . . .

Az örök Jóság — Isten, a Szeretet keres Téged, hogy te is megtaláld Őt testvér, hogy jó kezekbe kerülj . . . az Ő kezébe, hogy Neki add magadat . . . az Örök Szeretnek . . .

Még nem vetted észre Testvér, hogy akár Szenvedés látogat meg, akár az Öröm köszönt be hozzád, — mind csak egyet akar . . . hogy jó kezekbe kerülj . . . az Isten jó kezébe . . . És ha nem sikerül gazdagsággal, sem szegénységgel . . . sem betegen, sem egészségesen . . . ha sem mosollyal, sem a bánat felett siró könnyel nem tud rávenni az Isten, hogy szeresd, — mint Jóságot . . . akkor a legvégén, mikor alkonyatba hajlik az életed . . . akkor mégis megtalál az Isten, amikor halálba hanyatló fejednek az Isten két karja lesz puha párnája . . . és Tulvilágra ébredő lelkednek az Isten mosolya lesz az első csókja . . . megtaláltalak hát Téged is . . . megkerültél te is, — én gyermekem . . .

A kriptá leomlott. Falait a Hitünk lebontotta. Az ajtója nyitva . . . s ott benn a középben a halott felravatalozva . . . Az ember szívének élőhalottja: az Isten . . . a Szeretet . . .

Ébresszétek fel most testvereim; fogjátok meg kezét a Szeretnek és úgy ébresszétek könnyel, sirva: Szeretet . . . Te örökszép Isten . . . Szeretet, — boldogtalan vagyok, — ébredj fel az én szomorú szivemben . . . Ámen.

(Hódmezővásárhely.)

Biró Lajos.

Rajtunk van a világ szeme.

I. Kor. IV. 9.: „Lettünk csodája e világnak, az angyaloknak és az embereknek“.

Korunk életét, vágyódását, sőt élvezeteit és ferdeségeit is mi ismerjük a legjobban, kik azoknak hullámai által napról-napra hányatunk. S ha valamit megvilágítani akarunk, arra példát rendszeren korunk életének egyes kimagaslóbb, jellegzetesebb eseteiből, mozzanataiból veszünk. Így volt ez Pál apostollal is. Megjelenik ő a zsinagógában, a keresztények rejtek helyein, avagy a szabad tereken s prédikál, hirdetve a Jézus evangéliumát. Buzgó hivei vagy a kíváncsi tömeg köréje sereglik, hallgatják szavait, lesik mozdulatait, figyelemmel kísérik lépéseit, megaviseletét, minden tetteit, még talán mosolyát vagy szemének mozdulatait is. Eszébe jut erre az apostolnak az ő korában divatos amphitheatrum, az aréna és ennek közepén a küzdő vagy küzdők, a győzők vagy legyőzöttek alakja, akikre irányul minden tekintet s akinek utolsó kis mozdulatát is ellesi a tömeg. Aztán úgy képzei, mintha ő volna a küzdő aréna közepén, a sokaság pedig körülötte, mintha a mind magasabbra emelkedő ülőhelyeken ülve, nézné, lesné az ő tetteit, mozdulatait s e képre gondolva szól önmagáról: „lettünk csodája e világnak, az angyaloknak és az embereknek“.

Lehet több volt a képzelődés, mint az igazság e szavakban; lehet, hogy tulságos önbizalom, sőt önnagyozolás is volt az apostol ez állításában, mert tagadhatatlanul merész beszéd ez: de nem kell tőle rossz néven vennünk, ha az igazságért, a szeretetért, a Jézus evangéliumáért rajongó küzdelmei között nemcsak a veszélyt, nemcsak az eredményt, hanem a küzdőket is azok közt éppen legtöbbet munkáló önmagát és önsorsát nagyobbak látta és tekintette, amint azt az evangélium

hirdetőjétől a világ elvárja, nem kell rossz néven venni tőle, ha ezért egészen merészen ejlé ki ajkain: „lettünk csodája e világnak“, sőt több, maguknak az *angyaloknak* is, kik fenn a magasban laknak a hit, a képzelet szerint. S tulajdonképpen, mintha látnoki tehetséggel birt volna az apostol! Mert, ha nem is éppen akkor, amikor elhangzottak említett szavai, de később valójában csodája lett és csodája ma évezredek múlva is a világnak, az *angyaloknak*, az embereknek. Csodája amaz iratai, eszméi, lelkesedése, küzdelme, tettei és biztatása folytán, melyek együttesen egy örökké bámulatos, egy örökké közöttünk levő életet mutatnak. Összeomlottak az egykor diszes amphitheatrumok és arénák, de megmaradtak Pál apostol eszméi, tanításai és tettei: úgy fog, amint tovább és tovább halad az idő, teljes igazsággá válni e mondás: „lettünk csodája e világnak, az *angyaloknak* és embereknek“.

De hát ne Pál apostol merész állítását törekedjünk igazolni most, hanem inkább azt igyekezzünk megtudni, hogy minő tanúságot adnak, mit fejeznek ki nekünk e szavak? Azok azt fejezik ki, hogy *rajtunk van a világ szeme*. Lássuk ennek igazságát.

* * *

Rajtunk van a világ szeme. Tudom, csodálatos sokak előtt e kifejezés s olyannak tartják azt, mint a mely bizonyos nagyozolást foglal magában. Mert ez, ha kiváló tudósokról, híres politikusokról, fényben úszó gazdagokról szólunk így, még csak elhihető — mondják sokan; de hogy mi, szerény, szegény, egyszerű emberek is azt mondjuk, hogy *rajtunk van a világ szeme*, ezt épen oly merész állításnak tekintik, mint Pál apostolnak alapigénkben mondott szavait. Hiszen mi azt hisszük, azt hirdetjük szüntelen, hogy a világ és emberek nem törődnek velünk, semmibe nem vesznek, nem becsülnek. Lehet, hogy nem becsülnek, de a mindennapi tapasztalat ugyancsak mutatja, hogy bizony-bizony *rajtunk van a világ szeme*. *Rajtunk*, akár jót, akár rosszat teszünk, akár kicsiny, akár emberileg szólva, nagy dolgokat mivelünk. Ha ez nem így volna: óh mennyi anyagi és szellemi régi kincs volna elfeledve, örökre eltemetve! De úgy van, hogy a világ szeme mindig kutat, esze mindig fürkészi; elfeledni: semmit se feled, jelenünkből következtet a jövőnkre s multunkból a mostani életünkre; és leg-

nagyobb tévedés azt hinni, hogy a sötétben, a titokban tett cselekedetek nem kerülnek napfényre, mert amikép nincs semmi, ami elveszne, úgy nincs semmi, ami ki ne tudódnék, mert bizony-bizony rajtunk van a világ szeme.

Esőcsepp hulldogált évezredek előtt egy darab kőre s ma az ember megállapítja a nyomokból még akkor fuvó szélnek is irányát. Egy dal hangzott el régen s azt hisszük, az feledve van. Nincs! a dal szavai és az azokban kifejezett érzelmek ott élnek ma a késő nemzedék ajakán és szívében. Judás sötét éjjel árulta el a nagy mestert, azt hitte, hogy az árulás örök titok marad, de tanu épen a halála, melybe sötét lelkiismerete kergette, felfedte a világ előtt nemcsak az árulásnak, hanem az ő egész életének történetét, fukarságát s kapzsi jellemét és a világ ma is megvetéssel tartja rajta szemét. Mária megkené Jézust drága kenettel s ime „mig e világon az evangélium prédikáltatik, ez is az ő emlékezetére meghirdettetik”. És a világ e tettében van elismerése, dicsérete, Mária jelleme, gyöngédségének és a szeretet erejének örök emléke.

Igy van ez velünk is. Egy rosszat cselekedtél? A világ már kikutatta egész multadat; tudja minő indulat vezette ifjúságodat, minő hajlam és vágy töltötte kebledet, minő életmód és magaviselet jellemezett. Jöt tettel, a küzdelemben ingadozás nélkül megállottál, magaddal ragadtad talán nemes honfiui cselekedetteddel kortársaidat!? Lám a világ tudja már családi életed titkait is, még azt is, hogy önérdék vagy szerelem köt-e élettársadhoz.

De vizsgáljátok csak saját élteteket avagy egyes embertársaitok életét és azonnal rájötök, hogy nincs titok, ami ki ne tudódnék, nincs semmi elrejtethő, még a lélek legrejtettebb mélyén, még az imában sincs; az emberek mindent tudnak, mert igazság az, hogy *rajtunk van a világ szeme*, vagyis az apostol szerint: „*lettünk csodája e világnak és az embereknek*”.

* * *

De hát ha *rajtunk van a világ szeme*, mi következik, minő tanuság származik ebből számunkra? Nem az, amit annyian hangoztatnak, hogy ne törődjünk a világ és emberek véleményével, ítéletével; nem is az, hogy a mások véleményét és ítéletét magunkról minden módunkban álló helyes vagy helytelen eszközzel és eljárással kedvezővé tenni iparkodjunk és az sem

hogy ember- és világgyűlölőkké legyünk; hanem az következik, hogy úgy járjunk, úgy éljünk, úgy szójunk és úgy cselekedjünk mindig, hogy pirulnunk, szégyenkeznünk ne kelljen soha. Tiszta nyíltság, őszinteség bélyegezze minden lépésünket s ne legyünk mások az emberek között, mint a minők vagyunk otthonunkban és ne tegyünk olyat titokban, amit önérzettel, becsülettel nem merünk tenni és beszélni az emberi társaságokban; ne legyünk képmutatók és alkalmazkodók, kik hizelgést gyakorlunk egyik emberrel szemben, míg megfélemlítést vagy épen durvaságot másokkal szemben.

Rajtunk van a világ szeme; az emberek tudnak és látnak mindent, nincs titok, ami fel ne fedődnék. Ez eszme tanítson mindnyájunkat arra, hogy éljünk oly életet, mely becsülést szerez önmagunknak önmagunk és mások előtt, mely érdemet szerez maga Isten előtt is, ki örömmel tekint reánk és várja, hogy megadhassa nekünk az érdemelt jutalmat. Ez eszme tanítson minket igaz, tiszta szeretetre otthonunkban és a világban, a mieinkkel és az idegenekkel szemben. Tanítson igazságra és igazságos eljárásra a szegénységben és nélkülözésben, a bánatban és szenvedésben, hogy életünk így ne csak csoda, hanem tiszta tükör is legyen a világ, az emberek előtt, melyben senki soha meg nem botránkozik. Ámen.

Csifó Salamon.

Gondolatszabadság.

(Közönséges).

Alapige: I. Thess. 5. r. 21. v.: „Mindent megpróbáljatok: ami jó, azt magtartsátok”.

A felolvasott alapige egyike a szentírás legszebb és legértelmesebb kifejezéseinek. Szépsége nem a szavak mesterkéltségeiben, nem az irány virágos voltában, hanem a mondat egyszerűségében és határozottságában áll. Tartalma szinte kimeríthetetlen, mint a tenger vize. Szól ez az intés az ifjuhoz az életpálya kezdetén s míg egyfelől figyelmes körültekintésre, óvatos megfontolásra buzdítja, addig másfelől a megismert jó

jó mellett kitartásra serkenti. Szól az élet küzdő bajnokaihoz, a tudományok munkásaihoz s az igazságok bátor keresésére s azok mellett hűséges kitartásra inti. Szól a szülőkhöz és tanítókhöz s a nevelés helyes utjainak a megválasztását és azok tapintatos alkalmazását kívánja tőlük. Szól a vallásos hívőhöz s öntudatra buzdítja, és a lelkiismeret szabadságának szent és isteni jogára figyelmezteti. Egy valódi gyöngyszem az emberi nyelvezetben, mélységes tartalmu közmondás a közhasználatban. Szépsége és gazdag tartalma annál inkább kitűnik, minél többet gondolkozunk fölötte.

Kihat ez a mondat az emberi munka minden mezejére s a társadalom minden osztályára. Mindenütt egy nagy és szent jog birtokába helyezi az embert. Mindenütt szabadságot ad az élet, a munka és a létért folytatott küzdelem jónak és helyesnek tartott irányra megkeresésére és a célhoz vezető legjobb utak követésére. Mindenütt az embert visszaadja önmagának s feljogosítja a *gondolatszabadságra*. De nem csak jogot ad az alapige, hanem kötelességeket is ír előnkbe. Egy nagy parancsolat az, amely éppen olyan kötelező reánk nézve, mint akár a szeretet parancsolata.

Azonban sokan, amig készséggel elismerik az alapige érvényességét s az általa adott jogot és kötelességet a tudományban, művészetben, iparban, kereskedelemben, földmívelésben s az emberi munka és törekvés más területein: addig kétségbe vonják azt a vallási és egyházi életben. Úgy gondolkoznak, hogy a vallás és egyház olyan zárt terület, hova az emberi józan ész lámpáját bevinni nem lehet s nem szabad, mert azt az Isten lelke világosítja meg, hogy itt a tekintély és hagyomány előtt csak meghódolni lehet, hogy itt nem vizsgálódni, kutatni és elmélkedni, hanem csak hinni és engedelmeskedni kell.

Pedig a szabad vizsgálódás és ezzel együtt a hitszabadság szent jogát nem kisebb törvénykönyvben, mint a bibliában látjuk becikkelyezve s aki ezt törvénybe iktatta: az éppen maga Pál apostol volt: „Mindent megpróbáljatok: ami jó, azt megtartsátok“.

Szivesen elismerjük, hogy vannak az emberi léleknek titkos mélységei, ahová az emberi gondolat nem ér le s az értelem lámpája nem világíthat be. Szivesen elismerjük, hogy a

vallásnak vannak rejtett útjai, vannak titkos igazságai, amelyeket a józan értelem sem napvilágra nem hozhat, sem érveivel, okoskodásaival el nem törölhet. Önként teremnek ezek a szívből, mint a virágok a mezőben. A hitnek ezen virágai Isten titkos ihletésére hajtnak ki a szívből. Azonban ez nem azt jelenti, hogy az Isten megbecsülhetetlen ajándékait emberi módon ne ápoljuk, ne gondozzuk és ne gyümölcsöztessük. Isten ajándéka a hit is, de emberi gondozást és nevelést igényel. Éppen erre ad jogot és ir elő kötelességet Pál apostol a felolvasott alapigében. Óh, ha a keresztények mindig lelkükben tartották volna az apostoli intést és figyelmentetést. Mennyi téves nézetnek, hamis irányzatnak állotta volna útját az a történelem folyamán. S mennyivel nemesebb és áldottabb gyümölcsöket termett volna a keresztény vallás az emberiség boldogítására! Hiszen soha senki szebben és tisztábban ki nem fejtette a vallás és erkölcs igazságait, soha senki tisztábban meg nem jelölte az ember célját, hivatását, mint Jézus tette a szeretetről adott nagy parancsolatában, a hegyi beszéd örök igazságaiban vagy az istenországáról mondott gyönyörű példázataiban. Az emberi lélek titkos mélységeit tárta ki s az ott lappangó érzelmeket hozta világosságra. Óh, ha ezek megélésében, ezek követésében és gyakorlati megvalósításában keresték volna mindig a keresztények a maguk hivatását! Minő más történelem állana ma a kereszténység háta mögött és minő más képet mutatna a keresztény emberiség lelki világa.

De mi történt? Az, hogy a názáreti Jézus neve csak jelszó és lobogó lett, de szelleme elhalványult követői lelkében. Az, hogy tanításainak megtartása és követése helyett meddő vitatkozások, aprólékos magyarázgatások és ferditések homályosították el azokat. Az, hogy a szeretet vallása a gyűlölet forrásává lett s a testvériség evangéliuma a harcok és ellentétek tüzeit élesztette fel. Alig telt el 300 esztendő a Mester halála után s már többé nem az volt, akinek tanítványai ismerték. Igen világosnak és egyszerűnek látszottak az evangélium világosságai. Azokat nem lehetett a mind inkább előtérbe nyomuló hatalmi célokra felhasználni. Jöttek ezek helyébe a zsinati végzések, a pápai rendeletek, amelyek Jézus egyszerű tanításait annyira kiforgatták nemes egyszerűségükből, hogy azokra többé ráismerni nem lehetett. Nem az volt többé a kérdés, hogy mit tanított Jézus, hanem az, hogy mit végzett a niceai vagy

a konstantinápolyi zsinat: Nem az volt többé az igaz keresztény, aki szerette Jézust és embertársait, aki alázatos, békeségre igyekvő, irgalmas volt, aki alázatos, aki éhezte és szomjuhozta az igazságot s azért háboruságot szenvedett: hanem az, aki minden gondolkozás nélkül meghajolt a hatalom szava előtt s elfogadta azokat a mesterkélte hittételeket, amelyek egyenesen kigunyolták a józan értelmet.

Ha kérditek, hogy miképpen történhettek meg ezek? Úgy, hogy a gondolatot elfojtották, az értelmet elnémitották, a bibliát kivették a nép kezéből s ez által a lelki élet fejlődésének útját állották. Akkor nem hangzott az egyházakban az apostoli intelem és figyelmeztetés: „Mindent megpróbáljatok s ami jó, azt megtartsátok”.

Igy született meg Jézus istenségének a tana, mely szerint a szelid és alázatos fiút, aki mindent az Atyától kért és kapott, aki még a jó nevezetet is elutasította magától, egynek tekintették az örökkévaló Istennel. Így született meg az eredeti bűn tana, amely az Isten képére és hasonlatosságára teremtett s a lelki tökéletességre hívott embert a pokol és kárhozat gyermekévé tette. Így változott át Jézusnak a szellemi szabadságra alapított vallása a szolgaság vallásává. Hiában zörgették meg egyesek a szolgaság súlyos bilincseit; hiában hivatkoztak az evangéliumban biztosított gondolatszabadság jogára: szavukat vagy a máglya füstje, vagy a bakó pallósa fojtotta el. Terméketlenül mezővé lett az evangéliumi szép vallás, mert a gondolatszabadság áldott napja nem világította és nem melegítette fel.

* * *

Ebből a súlyos válságból a kereszténységet kiemelni; az embert és a vallást egymással ismét összhangba hozni; az eltiport jogokat újra kivívni s az apostoli parancsolatot halottai-föltámasztani: ez volt igazi célja a hitjavításnak. A hitjavításnak ezen az útján a legtovább mentünk mi unitáriusok, amidőn éppen az apostoli intést írva lobogónkra, a tiszta értelem jogait biztosítottuk a vallásban is. Bár ezért sokféle gyanúsítást kellett elszenvednünk, sokféle vádunk kellett kitennünk tiszta és egyszerű vallásunkat: még sem volt semmi okunk megbánni, hogy a szabadságban megállottunk. Tegyük fel azért nyíltan a kérdést: Ártott-e a gondolatszabadság a vallásnak? Amiért sokféle

visszaélést megszüntetett; amiért a hagyományok bilincseit szét-törte; amiért a vakbuzgóság homályaiba bevilágított; amiért az evangélium igazságait kereste s a konkolyt pusztítani igyekezett: kárt tett-e ez által az igaz hitben? Ellenkezőleg, megszabadította azt sok százados börtönéből. A külsőségek vallása helyett helyreállította a szellemi vallást. A képmutatás helyébe tette az őszinteséget. A szertartások vallása helyébe a „lélek és élet“ vallását. A felekezeti gyűlölködés helyébe a szeretetet. A lelki sötétség helyébe a világosságot. A vallást visszaadta az embernek. Többé nem kívánja a vallás, hogy emberi méltóságunkat levetkőzzük, hogy a vallás megcsontosodott igazságaiért állandó harcot folytassunk a tudománnyal. Ez a vallás nem fél a haladás és felvilágosodás áldásaitól, hanem azokat is a maga javára tudja fordítani. Nem fél a váltakozó korok elevenítő szellemétől, mert erős kösziklára: az isteni kijelentésre és az emberi lélekre van felépítve.

Igaz, hogy a gondolatszabadság nagy felelősséggel jár. Vissza is lehet élni vele, minthogy sokan vissza éltek a múltban s még többen visszaélnék a jelenben. Ahol a szabadság szabadosságba megy át; ahol az önző, kevély, gőgös és elbizakodott emberi értelem csalhatatlanságot tulajdonít magának; ahol mindent eldob, amit végességével fel nem foghat; ahol a konkollyal együtt a tiszta búzát is ki akarja tépni; ahol Isten beszédével száll szembe: ott mindenütt visszaélnék vele. Visszaélnék manapság sokan, akik az egyes felekezeties visszaélések miatt a vallás ellen indítanak irtó háborút. Visszaélnék azok a keleti szomszédok, akik az emberek által elkövetett hibák miatt az Isten ellen küzdenek. Ez már nem az a gondolat-szabadság, melyre az apostol feljogosított. Éppen olyan túlzás és elfogultság, mint a vallási vakbuzgóság.

Eme két szélsőség között mi keressük meg az igaz utat, mely az életre viszen. Figyeljünk állandóan az apostoli figyelmeztetésre: „Mindent megpróbáljatok: ami jó, azt megtartsátok“, mert ez nemcsak jogot ad nekünk, hanem kötelességet is ír előnkbe: azt a jogot adja, hogy keressük rendületlenül az igazságot, de azt a kötelességet, hogy ha megtaláltuk, legyünk hűvek hozzá mindhalálig. Amen.